

УДК 911.3

<https://doi.org/10.15407/ugz2017.04.039>**Ю.М. Палеха**

Державне підприємство «Український державний науково-дослідний інститут проектування міст «ДІПРОМІСТО» імені Ю.М. Білокопя», м. Київ

ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ МІСТА КИЇВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Викладено основні аспекти архітектурно-планувального розвитку Києва протягом ХХ століття. Розглянуто особливості Генеральних планів Києва різного періоду: 1938, 1949, 1967, 1985, 2002 та 2017 років. Основне зростання чисельності населення Києва відбулося у період між 1959 та 1979 роками, коли в місті було розміщено велику кількість промислових підприємств переважно оборонного профілю. Досліджено позитивні й негативні риси останнього Генерального плану 2015 р. Встановлено головні географічні особливості розвитку Києва на сучасному етапі: розвиток міста як європейського центру, використання для міської забудови внутрішніх територіальних ресурсів, взаємозв'язок розвитку Києва та його приміської зони. Розвиток Києва розглядається у тісному зв'язку з розвитком Київської агломерації. Здійснений порівняльний аналіз Київської, Берлінської та Паризької міських агломерацій. У структурі агломерацій автор виділяє територію міста-центру та території приміської зони. Співвідношення чисельності населення міста-центру та приміської зони для Київської агломерації складає 3:1, Берлінської – 8:1, а Паризької – 1:4. Саме Паризька модель мала б бути покладена в основу подальшого розвитку Київської агломерації. Це передбачає, зокрема, стабілізацію чисельності населення самого Києва і збільшення населення приміської зони. Крім того, необхідно підвищити системоформуючу роль міст, які знаходяться в безпосередній близькості від Київської агломерації, на відстані 130-200 км від столиці, – Чернігова, Житомира, Білої Церкви, Вінниці й Черкаса.

Ключові слова: Генеральний план; планування; просторовий розвиток; міська агломерація; Київ.

Yu.M. Palekha

State Enterprise Y.Bilokon Ukrainian State Scientific-Research Institute of Urban Design "DIPROMISTO", Kyiv

GEOGRAPHICAL PECULIARITIES OF KYIV CITY DEVELOPMENT PLANNING AT THE PRESENT STAGE

The main aspects of Kyiv architectural and planning development during the twentieth century are described. Peculiarities of the general plans of Kyiv of different periods: 1938, 1949, 1967, 1985, 2002 and 2015, are considered. The main population growth in Kyiv took place between 1959 and 1979, when a large number of industrial enterprises were predominantly located in the city. The positive and negative features of the last General Plan of 2015 are investigated. The main geographical features of the development of Kyiv at the present stage are ascertained: the development of Kyiv as a European center, the use of urban territorial resources, and the development of Kyiv and its suburban areas. The development of Kiev City is considered in close connection with the development of the Kiev Agglomeration. A comparative analysis of the Kyiv, Berlin and Paris urban agglomerations has been carried out. In the structure of agglomerations, the author distinguishes the territory of a center-city and the territory of a suburban area. The ratio of the population of the center-city and suburban area for the Kyiv agglomeration is 3: 1, Berlin – 8: 1, and Paris – 1: 4. The Paris model itself should be laid down to the basis for the further Kiev agglomeration development. This, in particular, stipulates stabilizing of Kyiv population and increasing of the suburban zone population to the level. In addition, it is necessary to improve the system-forming role of cities which are in the immediate proximity to the Kyiv agglomeration, at a distance of 130-200 km from the Capital City, and may stand for certain counterweights to Kyiv: Chernihiv, Zhytomyr, Bila Tserkva, Vinnytsia, and Cherkasy.

Keywords: General plan; planning; spatial development; urban agglomeration; Kyiv.

Актуальність теми дослідження

Зі здобуттям у 1991 р. незалежності України постало питання розроблення власної концепції планувального розвитку нашої держави, зорієнтованої на поступову інтеграцію до Європейського Союзу. Важливим аспектом цього процесу

є визначення ролі та місця столиці – м. Києва. Проте така концепція досі не розроблена, що позначилось і на останньому, діючому Генеральному плані м. Києва [2]. Нині на стадії затвердження перебуває новий Генеральний план міста [3], який також є дискусійним, що й зумовлює актуальність і важливість питань, які розглядаються у даній науковій публікації.

© Ю.М.Палеха, 2017

Стан вивчення питання

Дослідження розвитку Києва, найбільшого міста України, одного з важливих адміністративно-політичних, культурних та наукових центрів Європи, протягом ХХ ст. здійснювалось як у теоретичній, так і в практичній площині. При цьому архітектурно-планувальні дослідження були здебільшого відокремлені від географічних, що не давало можливості повною мірою встановити географічні особливості розвитку як Київської агломерації, так і самого міста. У цьому аспекті серед архітекторів слід виділити дослідження М. Дьоміна [4-6], Г. Фільварова [22], І. Фоміна [23], М. Кушніренка [12] та ін., а серед географів та економістів роботи Ю. Пітюренка [18], В. Нудельмана [13, 14], О. Драпіковського [20], Ю. Дехтяренка [19] та інших. Спроби поєднати архітектурні та містобудівні підходи у вивченні просторового розвитку Києва здійснювались у процесі виконання нормативної грошової оцінки земель в інституті «Київпроект» (нині – ВАТ «Київпроект») наприкінці минулого та на початку нинішнього століть. Вони були узагальнені нами у наукових працях [15, 16]. Проте слід зауважити, що повною мірою комплексний аналіз плануально-географічних особливостей розвитку Києва на сучасному етапі здійснений не був.

М е т а цього дослідження – здійснення ретроспективного аналізу просторового розвитку Києва протягом останнього століття й визначення головних завдань у формуванні подальшої стратегії його розвитку крізь призму аналогічних процесів, що відбулися у найбільших європейських столицях. Фоном дослідження є Генеральний план розвитку Києва – законодавчо визначений головний містобудівний документ¹, що встановлює засади господарського та плануального розвитку населеного пункту на тривалий період.

Виклад основного матеріалу

Історія Києва перевищує півтора тисячоліття. Точну дату заснування міста встановити важко, археологи вважають, що спорудження князем Києм фортеці на Старокиївській горі слід датувати V-VI ст. н.е. З тієї пори Київ почав розвиватися, поступово набираючи ознак типового феодального міста [10].

¹ Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності»/ Верховна Рада України. Офіційний вісник, 2011. №34. С.343.

Географічне положення Києва є надзвичайно вигідним, що сприяло його активному розвитку протягом тривалого періоду, аж до монголо-татарської навали. Місто формувалося на правобережжі Дніпра, нижче впадіння у нього Десни, на межі двох фізико-географічних зон – мішаних лісів (Полісся) і лісостепу. Велике значення у розвитку Києва відіграв торговельний шлях «з варяг у греки», що проходив по Дніпру до Чорного моря.

Перетворення Києва на столицю потужної ранньофеодальної держави відбулося упродовж IX-XII ст., досягнувши свого піку за часів князя Ярослава Мудрого. Місто беззаставно стали називати «матір'ю міст руських».

У подальшому Київ пережив багато лихих часів, перебуваючи послідовно під владою Литви, Польщі і Російської імперії. У 1918 р. на короткий термін місто стало столицею Української Держави, у 1919 – соборної України, у 1920 після утвердження радянської влади функції столиці були передані Харкову. До 1925 р. Київ був губерльським центром, пізніше – центром Київської округи, з 1932 р. – Київської області, від червня 1934 р. – столиця УСРР (з 1936 – УРСР), спочатку у складі СРСР, а з 1991 р. – столиця незалежної Української держави [8].

Просторовий розвиток Києва слід розглядати крізь призму реалізації Генеральних планів. Основні проектні показники Генеральних планів різних років показані в *табл. 1*. Серед них важливе значення має динаміка чисельності населення (*табл. 2*).

Плани забудови Києва почали реалізовуватися, починаючи з XVIII ст. (архітектор В. Гесте та ін.). Генеральний план забудови Києва, складений архітектором В. Беретті у 1837 р., передбачав злиття Печерська, Верхнього міста і Подолу в єдине ціле [11]. Як відмічає М. Дьомін, по суті це була лише схема планування міста – напрямки трасування магістральної вулично-дорожньої мережі з прив'язкою до історично сформованих реалій, рельєфу та гідрографічної мережі [6].

У 1934 р., згідно рішення ЦК КП(б)У, столиця Української РСР була перенесена до Києва і постало питання термінового розроблення Генерального плану столиці. Згідно Генерального плану 1938 р. (автор – П. Хаустов) Київ мав розвиватися як на правому, так і на лівому берегах Дніпра. Основними композиційними осями були

Таблиця 1

Основні проектні показники Генеральних планів Києва різних років

Рік розробки	Керівник авторського колективу	Проектні показники		
		термін реалізації	чисельність населення, млн осіб	територія, км ²
1938	П.Хаустов	1955	1,5	500 ¹
1949	О.Власов	1965	1,5	1000 ¹
1967	Б.Приймак, Г.Слуцький	2000	2,0	850
1986	М.Дьомін, П.Кучмаренко, Є.Лішанський	2005	3,05	848
2002	В.Чекмарьов	2020	2,65	1434
2015	С.Броневицький	2035	3,14	835

Примітка: ¹За оцінкою автора.

Таблиця 2

Динаміка чисельності населення Києва

Показник	На 1 січня року								
	1937 ¹	1943 ¹	1959 ²	1970 ²	1979 ²	1989 ²	2001 ²	2015 ¹	2035 ³
Чисельність населення, тис. осіб	775,8	180,0	1104,3	1631,9	2143,9	2587,9	2611,3	2888,0	3140,0
Приріст за рік протягом періоду, тис. осіб		-99,3	57,8	48,0	56,9	44,4	2,0	19,8	12,6

Примітки:

¹ Згідно матеріалів Держкомстату України

² Згідно матеріалів Перепису населення за 1959, 1970, 1979, 1989 та 2001 рр.;

³ Згідно «високого» варіанту демографічного прогнозу у Генеральному плані 2015 р., виконаного Інститутом демографії і соціальних досліджень НАН України.

визначені Брест-Литовський і Броварський проспекти (у напрямку захід-схід), а також набережна на правому березі, яка на півночі через Поділ переходила у дорогу на Вишгород, а на півдні огинала Звіринець та Чорну гору і переходила у Залізничне шосе. Також можна звернути увагу на появу нових промислових районів на Теличці, Русанівці та Березняках. Згідно Генерального плану чисельність населення Києва до середини 50-х років мала досягти 1,5 млн осіб.

Центральна частина міста зазнавала кардинальної реконструкції. Створювалась система монументальних просторів на місці Софіївської та Михайлівської площ. При цьому зносилася практично вся навколишня забудова. У 1935 р. було підірвано Михайлівський золотoverхий собор, на його місці планувалося спорудити Будинок Уряду, симетрично до будівлі ЦК КП(б)У (єдина будівля із запланованих Генеральним планом, яку встигли спорудити, нині тут знаходиться Міністерство закордонних справ України). Подібна доля чекала і Софіївський собор, але це не відбулося через вкрай негативну реакцію світової

культурної спільноти. Автором проекту-ідеї створення Урядової площі був архітектор І. Юрченко, а у подальшому проект мав реалізовуватись переможцем конкурсу Й. Лангбардом. Проект не був реалізований у зв'язку з початком війни 1941 р.

Протягом Другої світової війни Київ зазнав значних руйнувань: був практично повністю знищений Хрещатик, постраждала забудова центральної частини, були висаджені в повітря мости, в тому числі ланцюговий міст.

Відбудова міста розпочалася практично відразу після звільнення Києва у листопаді 1943 р., а новий Генеральний план 1949 р. (керівник авторського колективу – О. Власов) деякою мірою продовжував традиції попереднього. Через Дніпро було запроєктовано проходження 6 мостових переходів, у т.ч. одного пішохідного. Нові житлові масиви зводилися і на правому (Сирець, Чоколівка), і на лівому (Соцмістечко) берегах.

Необхідно зазначити, що за воєнний період населення Києва скоротилось більш ніж учетверо і у 1943 р. у місті проживало всього 180 тис. осіб.

Метою Генерального плану 1967 р. (автори – Б. Приймак і Г. Слуцький) було територіальне забезпечення активної промислової та житлової забудови. Вже у 1958 р. Київ став містом-мільйонером, щорічний приріст населення перевищував 50 тис. осіб. Київ перетворився на потужний промисловий і науковий центр; в різних районах міста були збудовані підприємства військово-промислового комплексу (так зв. «поштові ящики»): об'єднання ім. С. Корольова, заводи «Маяк», «Комуніст», радіозавод тощо. Подальшого розвитку набули і діючі підприємства: «Арсенал», «Більшовик», «Ленінська кузня» та інші.

Генеральний план 1967 р., на нашу думку, був найбільш збалансованим планувальним документом в історії Києва. Міська забудова приблизно рівномірно розподілялася між правим та лівим берегами, виходячи фасадом до Дніпра – потужного планувального детермінанту. Навколо міста планувалося створення Окружної автодороги з мостовими переходами на півночі та на півдні. Тобто, місто набувало вигляду типової радіально-кільцевої структури.

Згідно Генерального плану передбачалося створення житлових масивів Оболонь, Троєщина, Позняки, Теремки, Борщагівка. Загальна чисельність населення міста у перспективі мала досягти 2 млн осіб. Цей Генеральний план загалом витримав випробування часом.

У проєкті 1986 р. (керівник авторського колективу – М. Дьомін, архітектор П. Кучмаренко, Є. Лішанський та ін.) було прийнято рішення відійти від концепції радіально-кільцевої структури. Київ витягувався вздовж Дніпра; до меж міста включали значні території як на півночі (Вишгород, Димер), так і на півдні (Пирогове-Чапаївка, Ходосівка, Осокорки). Значно зростала площа міста і протяжність інженерних комунікацій. Ексцентриситет міста (співвідношення його діаметрів в напрямках північ-південь та захід-схід) зріст удвічі порівняно з попереднім Генпланом.

Цей планувальний документ, як відзначає Б. Єрофалов-Пилипчак [9] став останнім радянським Генеральним планом. Але його ідеї не були реалізовані через аварію на Чорнобильській АЕС у 1986 р., яка надовго унеможливила розвиток у північному напрямку.

Зі здобуттям у 1991 р. незалежності України стало зрозуміло, що Києву потрібний якісно новий Генплан, який після тривалої підготовки та

дискусій було завершено у 2002 р. Авторський колектив ВАТ «Київпроект» (керівник розробки – В. Чекмарьов) намагався виходити із нових політичних та економічних реалій. У Генплані частково зберігалися ідеї попереднього планувального документу – включення до меж міста частини Вишгородського району на півночі, а також територій Обухівського та Києво-Святошинського районів на півдні. Вишневе та Вишгород ставали частиною Києва.

На час розроблення Генерального плану 2002 р. (рис. 1) площа Києва становила 835,5 км², у т.ч. забудована – 339,3 км² (40,6%). Згідно Перепису населення 2001 р. чисельність населення становила 2611,3 тис. осіб, а темпи його приросту у 90-х рр. зменшилися до 2 тис. осіб на рік. Генеральним планом передбачалося, що до 2020 р. в Києві буде досягнуто стабілізацію населення на рівні 2,65 млн осіб.

Протягом наступних років відбувалися дискусії стосовно Генерального плану. В результаті у 2008 р., через дуже короткий термін після затвердження попереднього Генплану, Київська міська рада прийняла рішення щодо розроблення нового Генерального плану. В його основу було покладено Концепцію стратегічного розвитку Києва, затверджену у 2010 р.

М. Дьомін зазначає, що розроблення нового Генплану 2015 р. (рис. 1) було спричинено надзвичайними обставинами [6]: не були досягнуті економічні та планувальні показники, зокрема не відбулося зростання наміченої площі території Києва (з 83,6 до 143,4 тис. га), показники демографічного зростання не враховували чисельність «фактичного» та «денного» населення, не реалізовувалась програма житлового будівництва, розвитку транспортної та інженерної інфраструктури. Головною ж причиною фахівці не озвучували: за короткий термін накопичилось понад 2,5 тисяч порушень чинного Генплану.

Зупинимось детальніше на новому Генеральному плані, розробленому авторським колективом КО «Інститут Генерального плану міста Києва» (керівник комплексу робіт – С. Броневицький), який на даний час проходить стадію затвердження (рис. 2). Вихідні постулати розробки нового Генерального плану такі:

1) Київ розглядається як європейське місто, яке має враховувати у своєму розвитку надзвичайно вигідне геостратегічне положення, проходження

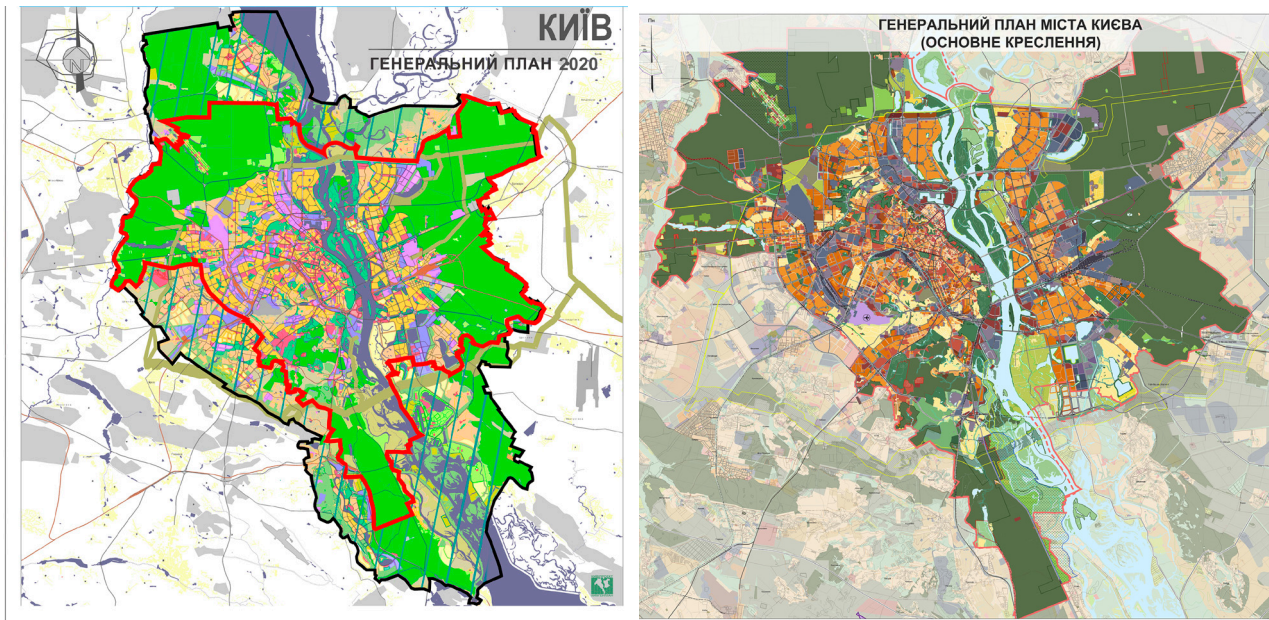

Рис. 1. Порівняння Генеральних планів Києва, розроблених у 2002 [2] та 2015 [3] роках

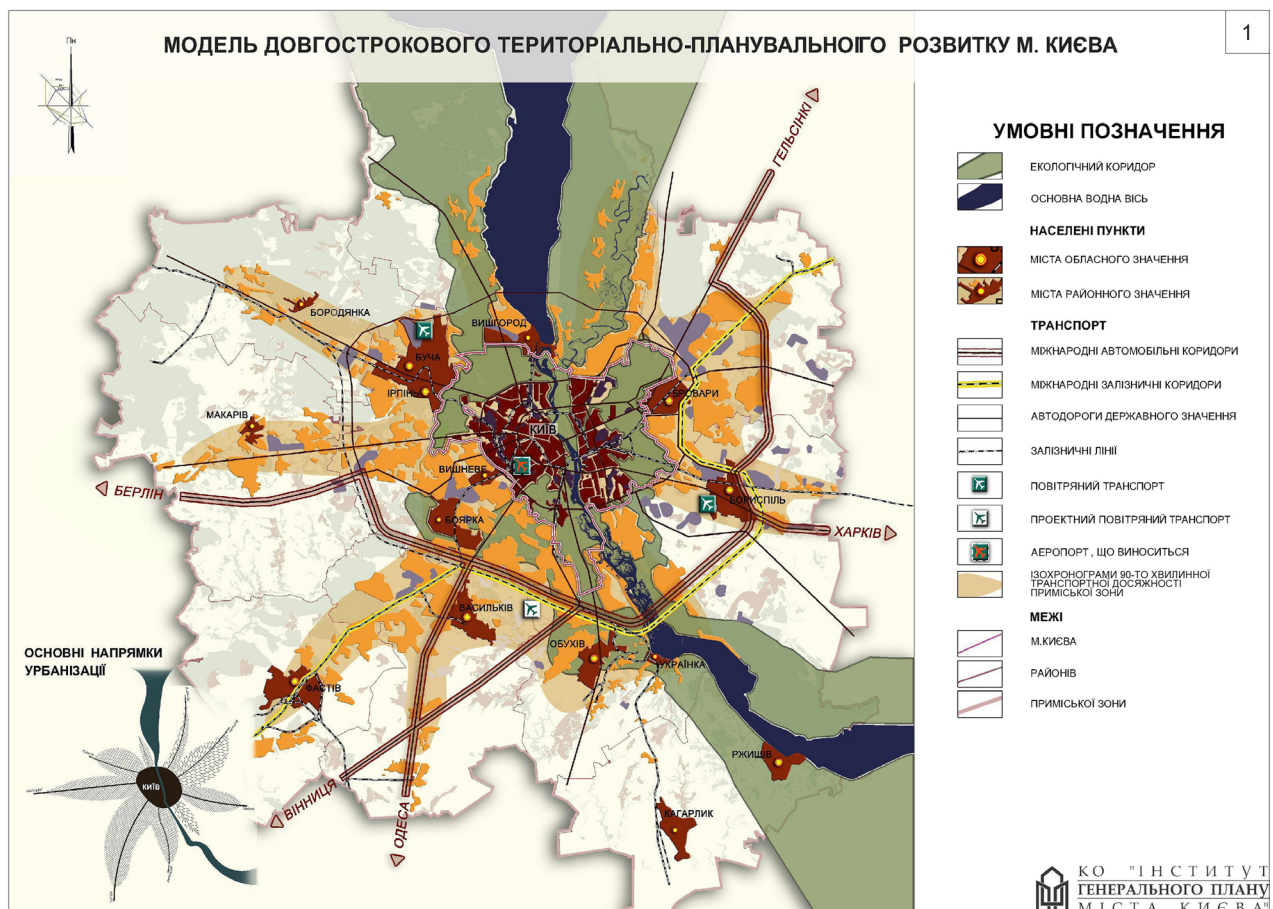

Рис. 2. Модель довгострокового територіально-планувального розвитку м. Києва, КО «Інститут Генерального плану міста Києва», 2015 р.

трас міжнародних транспортних коридорів, розширення глобальних інформаційних зв'язків;

2) для розвитку Києва вибрано інтенсивну модель розвитку, без розширення меж – практично вся забудова має вкладатися в сучасні межі міста;

3) розвиток Києва тісно інтегрований з розвитком приміської зони;

4) перспективна чисельність населення міста диференціоє прогноз «фактичного» та «денного» населення, визнаючи необхідність врахування інтенсивних потоків маятникових мігрантів.

Стосовно першого постулату немає сумнівів у вигідності геостратегічного положення Києва. Його можна розглядати як метрополіс¹, який концентрує організаційно-управлінські, фінансові, транспортно-комунікативні, наукові, культурні та інші функції [17]. На зміни урбаністичного простору значно впливає глобалізм. Г.Фільваров зазначав, що сьогодні ми стикаємося з явищем формулювання урбаністичного простору як деякої цілісності, в якій розрив між містами, країнами і людьми не має того диктуючого, а іноді фатального характеру, як це було колись [22].

У новому Генеральному плані автори взяли до уваги Генеральну схему планування території України, яка визначила роль і місце столиці у подальшому просторовому розвитку держави. Оскільки Генеральна схема була затверджена у 2002 р., модель довгострокового територіально-планувального розвитку м.Києва увібрала у себе додаткові аспекти, зокрема стосовно траси проходження Великої кільцевої дороги.

Генеральний план розглядає Київ як компактне місто. Це другий постулат, який докорінно змінює стратегію просторового розвитку столиці. Всі роки Київ розвивався екстенсивно, за рахунок приєднання приміських територій. Наразі площа міста становить 83,6 тис. га і на перспективу має залишатися незмінною. Натомість, відбувається внутрішній перерозподіл між міськими територіями різного функціонального використання. Зростає частка житлово-громадської забудови, при цьому зменшується частка промислової та комунальної забудови.

Передбачається збільшення житлового фонду з 63,6 млн м² до 84,7 млн м² за рахунок нового будівництва та комплексної реконструкції існуючого застарілого житла.

Аналіз територіальних ресурсів визначив можливість будівництва житла обсягом 22 млн м².

Основними територіями для житлового будівництва на перспективу визначено [3]:

- вільні від забудови території та ділянки в районах житлового масиву Осокорки-Північні, Осокорки-Центральні, житлового масиву Теремки-3 та інших (3,5 млн м²);

- на територіях сільськогосподарських підприємств у районах житлового масиву, обмеженого проспектом Правди, вул. М.Гречка (близько 4,0 млн м²);

- території існуючого застарілого житлового фонду для комплексної реконструкції (2,1 млн м²);

- території промислового та комунально-складського призначення, які змінюють функціональне призначення (10,8 млн м²);

- реконструкція садибної забудови під багатоквартирну забудову (0,5 млн м²).

- території існуючої садибної забудови із загальним обсягом житла 1,1 млн м².

Передбачається зростання середньої житлової забезпеченості населення житловою площею з 22,3 до 27 м²/особу. Цей показник значно нижчий, ніж у розвинутих європейських країнах (35 м²/особу і вище), але його збільшення за рахунок міських ресурсів на сьогодні є практично неможливим. Слід наголосити, що європейський підхід до будівництва житла виходить не з метражу, а з показника кількості житлових помешкань (зазвичай у багатоквартирній забудові рахується кількість спальних приміщень на одну особу). Це змінює не лише економічний розрахунок потреби у житловому фонді, але й, насамперед, філософію спорудження житла. Житло має бути пристосованим до людини, а не навпаки. Сприйняття нами цієї філософії привертає увагу до ресурсів приміської зони Києва, проект якої розроблявся у складі Генерального плану Києва (розробник – ДП «УкрНДПротивільсьбуд»).

У зв'язку з цим третій постулат стосовно інтегрованого розвитку Києва і його приміської зони є ключовим у розумінні географічних особливостей розвитку Києва на сучасному етапі.

Свого часу нами був здійснений ґрунтовний аналіз взаємозв'язку понять «Київська міська агломерація», «приміська зона Києва», «столичний регіон», «зона впливу Києва і зона спільних інтересів», «Київська локальна система розселення» та було доведено практично повну тери-

¹ Автор поділяє точку зору стосовно визначення поняття «метрополіс», викладену в [4,19]

Таблиця 3

Порівняння Київської, Берлінської та Паризької агломерацій

Назва агломерації	Площа, км ²		Чисельність населення, млн осіб		Щільність населення, осіб/км ²	Співвідношення місто-центр/приміська зона	
	агломерації	в т.ч. міста-центру	агломерації	в т.ч. міста-центру		по площі	по населенню
Київська	12593	836	3,9	2,9	310	1:15	3:1
Берлінська	5367	892	3,95	3,5	736	1:6	8:1
Паризька	12011	150	11,47	2,17	955	1:80	1:4

торіальну тотожність зазначених об'єктів [16].

З наукової точки зору термін «*міська агломерація*» ми вважаємо більш прийнятним, оскільки він ідентифікує об'єкт із зарубіжними аналогами. В цьому контексті Київську міську агломерацію можна розглядати дихотомічно, виділяючи в її межах власне місто Київ і його приміську зону.

Зовнішні межі приміської зони Києва були обґрунтовані ДП «Діпромісто» ще у 2002 р. [21]. Вперше при обґрунтуванні меж приміської зони, поряд із іншими чинниками, були використані показники розподілу вартості землі та нерухомості на території області.

Коли йдеться про розвиток Київської міської агломерації, ми насамперед повинні визначити концепцію її формування, і тут доцільно розглянути два варіанти: Берлінський та Паризький (табл.3).

У багатьох архітектурно-планувальних та географічних відношеннях Київ близький до Берліна, зокрема за площею і населенням: територія столиці ФРН становить 892 км², а чисельність населення – 3,5 млн осіб, Києва відповідно 836 км² та 2,9 млн. Отже, відмінність по території складає 6%, а по населенню – 17%. Але найголовнішим є те, що чисельність населення Берлінської агломерації складає 3,95 млн осіб [16], а Київської – 3,9 млн. Для Берліна співвідношення населення міста-центру і його приміської зони становить 8:1, для Києва – 3:1. В обох випадках частка міста-центру значно переважає.

Але ці показники слід розглядати з урахуванням історичних особливостей формування Берлінської агломерації. Протягом 30 років Берлін був розділений стіною, і територія Західного Берліна розвивалася автономно як анклав, оточений з усіх боків територією НДР. За таких умов розміщення житлової та виробничої забудови у

приміській смузі Західного Берліну було неможливим. Після об'єднання Німеччини у 1990 р. приміська зона Берліна стала розвиватись інтенсивніше, але певні обмеження пов'язані з федеральним устроєм Німеччини – Берлін і Бранденбург є окремими землями².

Незважаючи на стрімке зростання Берліна як метрополісного регіону, в перспективі не можна прогнозувати збільшення населення Берлінської агломерації до 10 млн осіб і більше, оскільки в Німеччині історично сформовані інші агломерації, які є противагами Берлінській (наприклад, Рур, Гамбургська, Мюнхенська). Детальний аналіз цього питання може бути викладений в окремій публікації.

Отже, зовнішній пояс Берлінської агломерації в перспективі не змінить своєї функціональної ролі головним чином як транзитної зони з переважно рекреаційним і сільськогосподарським використанням.

Альтернативою Берліна є Париж. Найбільшим за населенням регіоном Франції є Іль-де-Франс (Великий Париж, Паризька агломерація), в якому концентрується майже 19% населення країни. Іль-де-Франс складається з трьох частин: ядра агломерації (департамент Париж із населенням 2,17 млн осіб), малої «корони» (3 департаменти з населенням 4,3 млн осіб) і великої «корони» (4 департаменти з населенням 5 млн осіб).

Площа департаменту Париж (власне місто) становить всього 150 км². Співвідношення населення міста-центру і його приміської зони для Парижа має зворотній характер і становить 1:4. Головна частка населення Паризької агломерації концентрується у межах малої та великої «корон». Причини цього зумовлені централізованою пла-

² Вироблення єдиної просторової концепції розвитку Берлінської агломерації було досягнуто шляхом розроблення Територіально-планувальної моделі розвитку регіону Берлін-Бранденбург (1995–1998 роки) [1]

нувально-адміністративною моделлю розвитку Франції, яка бере початок ще з Наполеонівських часів. З метою «розвантаження» Іль-де-Франс уряд Франції впродовж 60-90 рр. минулого століття здійснив низку заходів щодо пріоритетного розвитку міст, які розглядалися як протипага Парижу в ближній зоні (зовнішній пояс агломерації) і в дальній зоні (на відстані 200-400 км від Парижа). Це нагадує ідеї Генерального плану Великої Лондона П.Аберкромбі [1].

На наш погляд, саме Паризька модель мала б бути покладена в основу розвитку Київської агломерації. Це передбачає, зокрема, стабілізацію та навіть певне скорочення до рівня 2,5–2,7 млн чисельності населення самого Києва і збільшення населення приміської зони до рівня 1,5–1,7 млн осіб. Крім того, в процесі розроблення нової редакції Генеральної схеми планування території України необхідно підвищити системоформуючу роль міст, які знаходяться в безпосередній близькості від Київської агломерації, на відстані 130-200 км від столиці і можуть виступати певними протипагами Києву: Чернігова, Житомира, Білої Церкви, Вінниці, Черкас.

Натомість, модель розвитку м. Києва та його приміської зони таких завдань не вирішує. Більше того, складається протиріччя між кількісними показниками прогнозованої чисельності населення приміської зони – 1,15 млн осіб (зростання порівняно з 2015 р. на 150 тис. осіб) та пропозиціями щодо інтенсивної забудови ближнього поясу приміської зони. Переважна більшість сельбищних утворень, на яких пропонується розмішувати перспективну житлову забудову, розташовані у ближньому поясі, в межах Великої кільцевої дороги, що й призводить до формування суцільного поясу садибної забудови навколо Києва, разом з тим масиви зелених насаджень в цьому поясі не тільки не збільшуються, але й скорочуються.

У деяких генеральних планах населених пунктів ближнього поясу приміської зони пропонується збільшити населення в десятки разів. Особливо серйозна загроза створюється на південно-західному напрямку, у секторі між Житомирською

трасою та Бояркою. Натомість, залишаються поза увагою населені пункти зовнішнього поясу агломерації (Фастів, Обухів, Кагарлик). Такий підхід до планування приміської зони Києва в майбутньому може призвести до урбаністичного колапсу.

Висновки

Концепція перспективного розвитку Києва має ґрунтуватись на сучасних світових та європейських засадах просторового планування: сталий (збалансований) розвиток, гуманізм, збереження навколишнього середовища та історичного ландшафту. Важливим чинником, що визначає розвиток міста, має бути ландшафтний план, який сприятиме урахуванню географічних чинників при плануванні розвитку Києва.

Перспективний розвиток Києва необхідно розглядати в контексті розвитку всієї Київської агломерації, яка на сучасному етапі має всі ознаки перетворення на метрополісний регіон. Як орієнтир для подальшого планування цього регіону може бути досвід європейських міст, насамперед Великої Парижа. Необхідно чітко виділити межі власне Києва, ближнього і дальнього поясів приміської зони. В ближньому поясі слід обмежити забудову і запобігати змиканню сельбищних масивів, нарощувати площі озеленених територій. У дальньому поясі, за межами Великої кільцевої дороги, необхідно визначити перспективні центри зростання (їх кількість має складати 5-8), загалом забезпечивши збільшення населення дальнього поясу в 1,5-2 рази. Стратегічним завданням протягом проектного періоду є доведення співвідношення чисельності населення Києва і його приміської зони до 1,5:1, а на позапроектний період – досягти повного паритету.

Важливим завданням є також вирішення питання розвитку транспортної інфраструктури. В цьому відношенні пріоритетним на найближчий період є спорудження Великої кільцевої дороги з будівництвом двох мостових переходів через Дніпро, а також спорудження значної кількості автостоянок для приватного автотранспорту в кінцевих точках ліній Київського метрополітену на Одеському, Житомирському, Чернігівському, Бориспільському та Вишгородському напрямках.

References [Література]

1. Bilokon Yu.M. (2003). *Regional planning (theory and practice)*: Monograph. Kyiv. [In Ukrainian]. [Білоконь Ю. М. Регіональне планування (теорія і практика): Монографія. Київ, 2003. 246 с.]
2. General master plan of Kyiv for the period up to 2020. URL: <http://kga.gov.ua/generalnij-plan/genplan2020> [In Ukrainian]. [Генеральний план міста Києва на період до 2020 року. URL: <http://kga.gov.ua/generalnij-plan/genplan2020>]

3. General master plan of Kyiv and its suburban area development up to 2025 URL: <http://kga.gov.ua/generalnij-plan/genplan2025> [In Ukrainian].
[Генеральний план розвитку м. Києва та його приміської зони до 2025 року (проект). URL: <http://kga.gov.ua/generalnij-plan/genplan2025>]
4. Diomin M., Levitan Ya., Markov Yu. (2005). Comprehensive scheme of transport. *Urban design and territorial planning, Vol. 20*, 4-10. [In Ukrainian].
[Дьомін М., Левітан Я., Марков Ю. Комплексна схема транспорту // Містобудування та територіальне планування. 2005. Вип. 20. С. 4–10.]
5. Diomin M.M., Vyvalina M.V. (2005). Problems and methods of mass residential development areas modernization in the 60-70s (for example, Kyiv). *Urban design and territorial planning, Vol. 21*. 67-75. [In Ukrainian].
[Дьомін М.М., Биваліна М. В. Проблеми та методи модернізації районів масової житлової забудови 60-70-х років (на прикладі м. Києва) // Містобудування та територіальне планування. 2005. Вип. 21. С. 67–75.]
6. Diomin N. (2012). The city's master plan – the most important information resource in the system of strategic and operational decisions. *Approach and prospects of development of the cities of Ukraine, Vol. 23*, 6-25. [In Russian].
[Демин Н. Генеральный план города – важнейший информационный ресурс в системе принятия стратегических и оперативных решений // Досвід та перспективи розвитку міст України, 2012. Вип. 23. С. 6–25.]
7. Denysenko O.O. (2012). *Metropolization processes: the world economic aspect*: Monograph. Kyiv. [In Ukrainian]
[Денисенко О.О. Процеси метрополізації: світогосподарський аспект: Монографія. Київ, 2012. 193 с.]
8. *Encyclopedia of Ukrainian History: 10 volumes. Vol. 4*. (2007). Kyiv, 216. [In Ukrainian].
[Енциклопедія історії України: у 10 т. Т. 4. Київ, 2007. С. 216.]
9. Erofalov-Pilipchak V.L.(2010). *Architecture of Soviet Kiev*. Kiev. [In Russian]
[Ерофалов-Пилипчак В.Л. Архитектура советского Киева. Киев, 2010. 640 с.]
10. *History of Kiev. In three volumes, four books. Volume 1: Ancient and medieval Kyiv*. (1982). Kyiv, [In Ukrainian]
[Історія Києва. В трьох томах, чотирьох книгах. Том 1: Древній та середньовічний Київ. Київ, 1982. 408 с.]
11. *Kyiv: encyclopedic reference book* (1981). Kyiv. [In Ukrainian].
[Київ: Енциклопедичний довідник. Київ, 1981. 736 с.]
12. Kushnirenko M. (2012). Problems of the functional and planning structure reorganization of the Kyiv agglomeration. *Approach and prospects of development of the cities of Ukraine, Vol. 23*, 101-114 [In Russian]
[Кушниренко М. Проблемы реорганизации функционально-планировочной структуры Киевской агломерации // Досвід та перспективи розвитку міст України. 2012. Вип. 23. С. 101–114.]
13. Mudrak L.(2015). *Injustice of Space. Volodymyr Nudelman biography in conversation with Larysa Mudrak*. Kyiv. [In Ukrainian].
[Мудрак Л. Несправедливість простору. Біографія Володимира Нудельмана в розмові з Ларисою Мудрак. Київ, 2015. 160 с.]
14. Nudelman V.I. (2013). Kiev in the supporting framework of the main lines and nodes of urbanization in Europe: future scenarios. *Changes in urban space in Ukraine*. Edited by L.H. Rudenko. Kiev, 60-72. [In Russian].
[Нудельман В.И. Киев в опорном каркасе главных линий и узлов урбанизации Европы: сценарии будущего // Изменения городского пространства в Украине / под. ред. Руденко Л.Г. Київ, 2013. С. 60–72.]
15. Palekha Yu.M. (2004). *Economical and geographical aspects of settlements territories value formation*: Monograph. Kyiv. [In Ukrainian].
[Палеха Ю.М. Економіко-географічні аспекти формування вартості територій населених пунктів: Монографія. Київ, 2004. 324 с.]
16. Palekha Yu.M. (2013). Kiev city agglomeration: current state and development paths. *Changes in urban space in Ukraine*. Edited by L.H. Rudenko. Kiev, 73-80. [In Russian].
[Палеха Ю.Н. Киевская городская агломерация: современное состояние и пути развития // Изменения городского пространства в Украине / под. ред. Руденко Л.Г. Київ, 2013. С. 73–80.]
17. Pidgrushnyi G.P., Denysenko O.O. (2013). Determination of Kyiv's influence on adjoining territory in the context of territorial planning tasks. *Approach and prospects of development of the cities of Ukraine, Vol. 24*, 85-101 [In Ukrainian]
[Підгрушний Г.П., Денисенко О.О. Визначення впливу Києва на прилеглу територію в контексті завдань територіального планування // Досвід та перспективи розвитку міст України. 2013. Вип. 24. С. 85–101.]
18. Pitirenko Ye.I.(1983). *Settlement systems and territorial organization of the national economy*: Monograph. Kiev. [In Russian].
[Питиренко Е. И. Системы расселения и территориальная организация народного хозяйства: Монография. Киев, 1983. 140 с.]
19. Dekhtiarenko Yu.F. et all. (2009). *Regulation of land relations in the modern city*: Monograph. Kyiv. [In Ukrainian].
[Регулювання земельних відносин у сучасному місті: Монографія / Ю.Ф. Дехтяренко та ін. Київ, 2009. 156 с.]
20. Drapikovskiy O.I. et all. (2009). *Urban development and urban development policy*: Monograph. Kyiv. [In Ukrainian].
[Розвиток міст та містобудівна політика: монографія / О.І. Драпіковський та ін. Київ, 2009. 124 с.]
21. Scheme of planning of suburban area of Kyiv URL: <https://drive.google.com/drive/folders/0BxbGBoNdb1j6fmdGWVdtNzJSaWgyTXlWaW5WX1FvV3dSV1VEEd1VwYm1UcF8wOVhUUtmSnM> [In Ukrainian].

- [Схема планування приміської зони міста Києва. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/0BxbGBoNdb1j6fmdGwVdtNzJSaWgyTXlWaW5WX1FvV3dSVIVEd1VwYm1UcF8wOVbhUUtmSnM>]
22. Filvarov G.(2012). Problems of urban development planning in the context of world urban processes. *Approach and prospects of development of the cities of Ukraine, Vol. 23*, 26-38. [In Russian].
[Фильваров Г. Проблемы планирования городского развития в контексте мировых урбанистических процессов // Досвід та перспективи розвитку міст України. 2012. Вип. 23. С. 26–38.]
23. Fomin I.O. (1997). *Fundamentals of urban planning theory*: Monograph. Kyiv. [In Ukrainian].
[Фомін І.О. Основи теорії містобудування: Монографія. Київ, 1997. 190 с.]

Стаття надійшла до редакції 16.08.2017

УДК 911.374.6:314(477.41)

<https://doi.org/10.15407/ugz2017.04.048>

В. В. Бондар

Інститут географії Національної академії наук України, Київ

ОСОБЛИВОСТІ ЕКІСТИКО-ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ СЕЛИЩНОЇ ПОСЕЛЕНСЬКОЇ МЕРЕЖІ ПЕРЕДМІСТЯ КИЄВА

Мета дослідження – визначення просторових особливостей екістико-демографічного розвитку селищної поселенської мережі передмістя Києва. Дано аналіз транспортно-географічного положення міських населених пунктів приміської зони щодо столиці та з'ясовано просторово-часові межі її передмістя. Розглянуто сучасні територіальні аспекти соціально-демографічного розвитку селищних міських поселень за період 2010-2015 рр. Новизна дослідження: виявлено деякі прояви розвитку пост-субурбанізаційних процесів селищної мережі передмістя Києва.

Ключові слова: селище міського типу; передмістя; локальна система міського розселення; маятникова міграція населення; житлове будівництво; пост-субурбанізація; сфера послуг.

V.V. Bondar

Institute of Geography of the National Academy of Science of Ukraine, Kyiv

FEATURES OF ECISTIC-DEMOGRAPHIC DEVELOPMENT OF THE SETTLEMENT NETWORK OF KYIV SUBURBS

The purpose of the study is to determine the ecistic-demographic characteristics of the settlement network of suburbia in Kyiv. The analysis of the transport and geographical position of urban settlements of suburban areas in relation to the capital is given and the spatial and temporal boundaries of its suburbs are determined. The contemporary territorial aspects of socio-demographic development of settlement urban settlements for the period of 2010-2015 are considered. Novelty of the research: some manifestations of the development of post-suburbanize processes of the settlement network of Kyiv suburbs have been revealed.

Key words: urban-type settlement, suburbs; local system of urban population settlement; pendulum population migration; housing construction; post-urbanization; service sector.

Актуальність дослідження

Селищна поселенська мережа є проміжною формою територіальної організації міського розселення між сільськими населеними пунктами та малими містами. Вона набула розвитку в другій половині ХХ ст. під час промислово-транспортного освоєння території різних регіонів Української РСР, у тому числі приміської зони Києва. Згідно “Положення про порядок вирішення питань адміністративно-територіального поділу”,

затвердженого у 1981 р. Президією Верховної Ради УРСР, до категорії селищ міського типу віднесені поселення з людністю понад 2 тис. осіб, з яких не менше двох третин складають робітники, службовці та члени їх родин, зайнятих у несільськогосподарських галузях господарства¹. Розміщення продуктивних сил за радянського

¹Положення “Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР” / Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 12 березня 1981 року № 1654-х. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1654-10>